

Вплив освітнього середовища педагогічного коледжу на професійний саморозвиток майбутніх вчителів початкової школи

Стаття розкриває механізм професійного саморозвитку майбутніх вчителів початкової школи в умовах освітнього середовища педагогічного коледжу, що включає усвідомлення затруднень у своїй діяльності, аналіз його причин і умов виникнення, активне переосмислення того що відбувається і постановку перед собою нових завдань. На підставі результатів дослідження представлено нерівномірний характер цього процесу що проявляється в різких скачках показників які характеризують різні аспекти професійного становлення особистості. Провідним проявом нерівномірності виступають кризи професійного розвитку, що супроводжуються зниженням академічної успішності та навченості студентів, зростанням тривожності, незадоволеності собою і навчанням, загальним порушенням душевної рівноваги, зниженням темпів професійного саморозвитку.

Ключові слова: середовище, освітнє середовище, початкова школа, саморозвиток, професійний саморозвиток.

Постановка наукової проблеми та її значення. Питанням професійної підготовки фахівця (і педагога зокрема) було присвячено велику кількість досліджень (А. Алексюк, С. Гончаренко, В. Кремень, О. Мороз, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.) Але до цих пір залишається малодослідженим питання про стадії формування фахівця в ході професійного навчання. Недостатня увага приділяється проблемам активності особистості в ході професіоналізації, спрямованої на формування знань, умінь, навичок цілепокладання, планування та реалізації наміченого. Одним з найважливіших факторів професійного становлення педагога є саморозвиток. Здатність до саморозвитку стає важливою професійно-особистісною якістю педагога і предметом науково-педагогічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Саморозвиток – це процес цілеспрямованого впливу особистості на себе з метою вироблення чи удосконалення фізичних і моральних якостей, сутнісних сил, духовної сфери, активізації здібностей, нахилів і формування необхідних для життєдіяльності а також самореалізації нових знань, умінь і навичок [2, с. 801]. Тобто саморозвиток - це усвідомлене самостійне «творіння» себе для ефективної та продуктивної самореалізації в різних умовах життя в системі соціальних зв'язків і відносин, в яких діє людина.

Саморозвиток визначає потребу людини у саморусі, готовність змінюватись на краще, відкритість інноваціям, гнучке ставлення до зовнішніх впливів, відмова від консерватизму і догматизму [1, с. 24].

Проблема саморозвитку педагога в ході професійної діяльності розглядалася І. Бехом, І. Зязюном, О. Киричуком, Г. Терещуком, А.Фурманом та ін. У дослідженнях вказаних авторів відзначається значення саморозвитку педагога для його професійного росту та профілактики явищ деформації і емоційного вигорання. Механізм професійного саморозвитку включає усвідомлення затруднень у своїй діяльності, аналіз його причин і умов виникнення, активне усвідомлення та переосмислення того що відбувається і постановку перед собою нових завдань [5, с. 110-114].

Саморозвиток фахівця відбувається в умовах адаптації до професії і пов'язаний з вибором стратегії професійного розвитку на основі осмислення ролі професії і себе в професії. Саморозвиток в студентському віці стимулюється освоєнням майбутньої професії. Вхідження в навчально-професійну діяльність висуває свої вимоги до особистості, ставить нові завдання. При цьому професійний саморозвиток є частиною загального процесу саморозвитку особистості, що відбувається під впливом і в умовах освітнього середовища навчального закладу

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей впливу освітнього середовища педагогічного коледжу на професійний саморозвиток майбутніх вчителів.

Для досягнення мети використано комплекс **методів**, адекватних природі феномена, який вивчається: теоретичні – проблемно-цільовий аналіз, систематизація, узагальнення для порівняння та зіставлення різних поглядів у філософії, психології, педагогіці на різні аспекти досліджуваної проблеми, визначення понятєво-категоріального апарату; емпіричні – діагностичні (опитування, бесіда, узагальнення, спостереження) для виявлення рівня впливу освітнього середовища на професійний саморозвиток майбутніх вчителів початкової школи; методи математичної статистики (статистична обробка даних) для кількісного і якісного аналізу результатів експериментальної роботи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Слід зазначити, що власне професійний саморозвиток починається, коли студент стає суб'єктом власної педагогічної діяльності. На етапі професійної підготовки закладається готовність до професійного саморозвитку.

Готовність до професійного саморозвитку фахівця забезпечується сформованою професійною перспективою розвитку, яка відповідає ціннісним орієнтаціям особистості, а також наявністю навичок саморозвитку.

Для створення умов становлення саморозвитку у майбутніх педагогів, на наш погляд, варто виділити три етапи готовності студентів до професійного саморозвитку:

- позитивне ставлення до професії педагога та реалізації педагогічної діяльності;
- професійно важливі якості та мотиви професійної діяльності, а також прагнення до професійного саморозвитку;
- знання, навички, вміння професійного саморозвитку, які виступають як засоби саморозвитку.

Зазначені складові готовності формуються під впливом умов освітнього середовища навчального закладу. Характеризуючи освітнє середовище педагогічного коледжу як психологічний об'єкт, його визначають як "сформовану полі структурну систему прямих і непрямих навчально-виховних впливів, компонентів, що реалізуються явно чи приховано репрезентовані психолого-педагогічні настановлення педагогів, які характеризують цілі, завдання, методи, засоби і форми освітнього процесу і його розвивальну функцію" [4, с. 55-59].

З урахуванням означеного, освітнє середовище впливає на реалізацію удосконалення особистісних проявів та професійне становлення майбутніх педагогів через оптимальну організацію психо-дидактичного, предметного, соціального оточення та їх взаємодію. Середовище буде розвивальним, якщо воно створює умови для розвитку і саморозвитку кожної особистості з урахуванням індивідуальних особливостей; сприяє особистісному і професійному становленню студентів; ставить їх у ситуації вибору, прийняття самостійних рішень; виховує відповідальне ставлення за результати навчально-пізнавальної діяльності; створює можливості досліджувати, експериментувати, використовуючи при цьому певні засоби, форми педагогічного спілкування і взаємодії.

Отже, ми погоджуємося з О. Писарчук у розумінні того, що "освітнє середовище – система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що міститься в просторово-предметному, соціально-комунікаційному, психолого-дидактичному і пізнавально-мотиваційному компонентах" [3, с. 7].

Під освітнім середовищем ми розуміємо систему впливів і умов формування вчителя за заданим зразком, а також можливостей для його розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні.

Для наукового аналізу такої складної і багатовимірної соціальної реальності, як освітнє середовище, ми використали векторну, тобто логіко-математичну модель і, відповідно, метод знакового функціонального моделювання та методіку векторного моделювання освітнього середовища запропоновану В.А. Ясвіним, яка передбачає

побудову плоскої системи координат з осями: вісь "залежність – свобода" і вісь "пасивність – активність".

На основі такого моделювання досліджуване освітнє середовище може бути віднесене до одного з чотирьох базових типів: "догматичне освітнє середовище" – сприяє розвитку пасивності і залежності студента; "кар'єрне освітнє середовище", сприяє розвитку активності, але і залежності студента; "безтурботне освітнє середовище", – сприяє вільному розвитку, але обумовлює формування пасивності студента; "творче освітнє середовище" – сприяє вільному розвитку активного студента.

Освітнє середовище, що склалося в освітньому закладі, можна позначити як «локальне освітнє середовище», на відміну від освітнього середовища в широкому сенсі, яке теоретично може представляти собою весь Всесвіт. «Локальне освітнє середовище – це функціональне та просторове об'єднання суб'єктів освіти, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки», – пише В.А. Ясвін [6, с. 175]. З цього визначення випливає, що локальне освітнє середовище – це система відносин між суб'єктами освітнього процесу.

Виходячи з вище викладеного доцільно виділити три етапи становлення готовності до професійного саморозвитку:

1) інформаційно-ознайомчий (1-2 курси), коли закладається інформаційна основа діяльності, але немає її реальної реалізації;

2) операційний (2-3 курси): після проходження літньої практики і в ході педагогічної практики на 3 курсі виникає суперечність між сформованими знаннями і відсутністю засобів реалізації педагогічної діяльності;

3) інтегральний (4 курс): в ході педагогічної практики студенти приступають до самостійної діяльності, реалізуючи всі її складові.

На інформаційно-ознайомчому етапі формуються уявлення про педагогічні професії, професійно важливі якості та уміння. В результаті розвивається мотивація професійного самовдосконалення. Основним змістом операційного етапу є засвоєння та апробація професійних умінь, прийомів педагогічної рефлексії; розробка професійної перспективи розвитку. Інтегральний етап починається з входженням студента в самостійну професійну діяльність в ході виробничої практики. У результаті уточнюється професійна перспектива і на основі педагогічної рефлексії результатів професійної діяльності розробляється програма професійного саморозвитку. Сформовані на попередньому етапі засоби саморозвитку стають інструментом гармонізації своєї праці.

Експериментальне дослідження мотивації саморозвитку у студентів 1-4 курсів денної форми навчання педагогічного коледжу показало, що в цілому вона росте від першого до четвертого курсу. Однак відзначається її невелике зниження на початку другого курсу і більш явне в кінці третього, що підтверджує кризовість цих періодів у професійному навчанні.

Дані проведеного дослідження свідчать, що у студентів педагогічного коледжу відзначаються дві основні кризи професійного саморозвитку. Перша припадає приблизно на другий курс навчання і пов'язана із завершенням процесу перетворення вчорашнього школяра в «справжнього студента», який починає усвідомлювати себе таким, набуває відповідного менталітету і форм навчальної діяльності. Друга криза пов'язана з подоланням студентської ідентичності і початком формування особистості та діяльності фахівця. В результаті подолання цієї кризи закладаються основи професійних інтелекту, ідентичності і системи мотивації.

Дослідження здатності до саморозвитку студентів педагогічного коледжу показали, що більшість з них розуміють необхідність професійного саморозвитку, проте відсутня усталена система саморозвитку, а його інтенсивність залежить від умов навчання (вимог викладачів, ставлення до них).

До третього курсу навчання складаються умови для стимуляції професійного саморозвитку через навчальні дисципліни професійної підготовки. У ході експериментальної роботи нами були проведені заняття, спрямовані на формування навичок саморозвитку, до яких належать:

- 1) вміння усвідомлювати свої почуття, бажання і спонукання адже фахівцю важливо відчувати дискомфорт, що виникає у разі професійного затруднення;
- 2) навички саморегуляції в ситуації емоційного дискомфорту і внутрішнього конфлікту;
- 3) навички самоаналізу, рефлексивні здібності, необхідні для аналізу причин затруднення, що виникло;
- 4) навички прийняття рішення, оцінки альтернатив з точки зору наявності необхідних ресурсів та відповідності цінностям людини;
- 5) навички планування та розробки програми дій;
- 6) навички реалізації розробленої програми дій;
- 7) навички отримання зворотного зв'язку та самооцінки.

Така робота допомагає у ефективному розв'язанні криз професійного саморозвитку, оскільки дозволяє не тільки формувати окремі вміння, а й обговорювати професійні перспективи студентів.

Повторне дослідження підтвердило, що в контрольних групах до кінця третього курсу навчання знижується мотивація саморозвитку. В експериментальній групі вона збереглася. Учасники експериментальної групи в більшій мірі орієнтовані на себе як «господаря свого життя», ніж на вказівки оточуючих і виявляють більше активності, ніж учасники контрольної групи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Так як професійний саморозвиток не мислимий без проявів людиною активності і без її прагнення до свободи, то найкращим чином цьому процесові сприяє творче освітнє середовище. Організатором такого середовища та ініціатором включення студентів в його створення і вдосконалення є викладач. Створюючи креативне освітнє середовище, він виступає ініціатором творчої взаємодії зі студентами. Творча активність викладача, спрямована на студентів, «включає» внутрішні механізми творчої активності самих студентів. Взаємна творча активність викладачів і студентів сприяє створенню творчого середовища, яке надає можливість для розкриття та розвитку професійних інтересів і здібностей студентів, сприяє їх професійному саморозвиткові.

Джерела та література

1. Демичева І.О. Модель професійно-особистісного саморозвитку вчителя / І.О. Демичова // Зб. Наук. праць – Харків, 2005. – 340 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. ере. наук України; головний ред. В.Г. Кремень – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Писарчук О.Т. Організація освітньо-розвивального середовища в системі підготовки майбутнього вчителя початкової школи / О. Т. Писарчук, автор і укладач. – Тернопіль : Вектор, 2015. – 60 с.
4. Рубцов В.В. Психолого-педагогическая подготовка педагогических кадров для новой школы / В.В. Рубцов // Педагогика. – 2010. – № 5. – С. 55-59.
5. Смолюк І. О., Смолюк С. В. Підготовка студентів педагогічних спеціальностей до професійного саморозвитку / І. О. Смолюк, С. В. Смолюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки. – 2012. - №8(233). – С. 110-114.
6. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 363 с.

References

1. Demycheva I.O. Model' profesijno-osobystisnoho samorozvytku vchytelya / I.O. Demychova // Zb. nauk. prats' – Kharkiv, 2005. – 340 p.
2. Entsyklopediya osvity / Akad. ped. nauk Ukrayiny; holovnyy red. V.H. Kremen' – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 p.
3. Pysarchuk O.T. Orhanizatsiya osvitn'o-rozvyval'noho seredovyshcha v systemi pidhotovky maybutn'oho vchytelya pochatkovoyi shkoly / O. T. Pysarchuk, avtor i ukladach. – Ternopil' : Vektor, 2015. – 60 p.

4. Rubcov V.V. Psihologo-pedagogicheskaia pidgotovka pedagogicheskikh kadrov dlja novoj shkoly / V.V. Rubcov // Pedagogika. – 2010. – № 5. – P. 55-59.
5. Smolyuk I. O., Smolyuk S. V. Pidhotovka studentiv pedahohichnykh spetsial'nostey do profesiynoho samorozvytku / I. O. Smolyuk, S. V. Smolyuk // Naukovyy visnyk Volyn'skoho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky. Pedahohichni nauky. – 2012. - #8(233). – P. 110-114.
6. Jasvin V. A. Obrazovatel'naja ereda: ot modelirovaniia k proektirovaniu / V.A. Jasvin. – M.: Smysl, 2001. – 363 p.

Смолюк Артем. Влияние образовательной среды педагогического колледжа на профессиональное саморазвитие будущих учителей начальной школы.

Цель исследования состоит в определении особенностей влияния образовательной среды педагогического колледжа на профессиональное саморазвитие будущих учителей.

Для достижения цели использовано комплекс методов, адекватных природе исследуемого феномена: теоретические – проблемно-целевой анализ, систематизация, обобщение для сравнения и сопоставления различных взглядов в философии, психологии, педагогике на разные аспекты исследуемой проблемы, определение категориального аппарата; эмпирические – диагностические (опрос, беседа, обобщение, наблюдение) для выявления уровня влияния образовательной среды на профессиональное саморазвитие будущих учителей начальной школы; методы математической статистики (статистическая обработка данных) для количественного и качественного анализа результатов экспериментальной работы.

Статья раскрывает механизм профессионального саморазвития будущих учителей начальной школы в условиях образовательной среды педагогического колледжа, что включает осознание затруднений в своей деятельности, анализ его причин и условий возникновения, активное переосмысление того что происходит и постановку перед собой новых задач. На основании результатов исследований представлен неравномерный характер этого процесса что проявляется в резких скачках показателей которые характеризуют различные аспекты профессионального становления личности. Ведущим проявлением неравномерности выступают кризисы профессионального развития, которые сопровождаются снижением академической успеваемости и обученности студентов, возрастанием тревожности, неудовлетворенности собой и обучением, общими нарушениями душевного равновесия, снижением профессионального саморазвития.

Ключевые слова: среда, образовательная среда, начальная школа, саморазвитие, профессиональное саморазвитие.

Smolyuk Artem. The influence of educational environment of pedagogical collage to the professional self development of future primary school teachers.

The goal of the research contains the clarification of features of influence of educational environment of pedagogical collage to the professional self development of future primary school teachers.

The complex of methods, which are adequate to the nature of the phenomena, is used for the achieving the goal: theoretical – problematic- target analysis, systematization, generalization for comparison and confronting different approaches in the philosophy, psychology, pedagogy to different aspects of research problem, definition of categorical apparatus; empirical – diagnostical (interrogation, conversation, generalization, observation) for the clarification of levels of influence of educational environment to the professional self development of future primary school teachers; methods of mathematical statistics (the data processing) for quantitative and qualitative analysis of the results of experimental work.

The mechanism of the professional self development of future primary school teachers in the conditions of educational environment of pedagogical collage is opened in the article. It includes the awareness of difficulties in the activities, analysis of its appearance's causes and conditions, active rethinking of what happening and the setting new goals. On the basis of the results of investigation the uneven character of this process, which is evident in the abrupt rates of indicators, which characterize different aspects the professional incipience of the personality, is presented. The main manifestation of the irregularity acts the crises of professional development, which are accompanied with decrease of academic performance and education of the students, increasing of the anxiety, dissatisfaction with oneself and ones education, general violation of spiritual balance, decrease of temps of professional self development.

Keywords: environment, educational environment, primary school, self development, professional self development.